

Iran's criminal policy about crimes against cultural heritage

Bizhan Abbasi*

Abstract

One of the government's sovereign duties is to protect the country's cultural heritage and historical monuments. This heritage may be impaired for several reasons, including natural and human factors. The government is obliged to anticipate solutions to confront any invasion of this heritage. One of the guarantees of performance preservation of this heritage is criminalizing them if they are attacked. So far, not much research has been done in our country on the Crimes against cultural heritage. This paper uses descriptive-analytical research and library data collection methods to answer this question which acts are our criminal law defined as crimes against cultural heritage and what are their legal flaws? The Legislator from the constitutional era and then the Islamic Republic especially in the Penal Code, has established acts as crimes against this heritage which can be categorized as crimes against movable and immovable historical artifacts.

Keywords

Crimes Against Cultural Heritage, Destruction of Historical Monuments, Trespass in Historical-Religious Places, Illegal Drilling, Theft of Historical Monuments .

* Professor, Department of Public Law, Faculty of Law and Political Science University of Tehran, Tehran, Iran.

babbasi@ut.ac.ir

سیاست کیفری ایران در برابر جرائم علیه میراث فرهنگی

بیژن عباسی*

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

چکیده

یکی از وظایف حاکمیتی دولت، حفاظت از میراث فرهنگی و آثار تاریخی کشور است. این میراث ممکن است بنا به دلایلی از جمله عوامل طبیعی و انسانی آسیب ببیند. دولت موظف است با پیش‌بینی راهکارهایی با هرگونه تعرض به این میراث مقابله کند. یکی از ضمانت‌اجراه‌های حفاظت از این میراث، جرم‌انگاری در صورت تعرض به آن‌هاست. تاکنون در کشور ما پژوهش‌چندانی درباره جرائم علیه میراث فرهنگی صورت نگرفته است. در این مقاله با استفاده از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای به این پرسش پاسخ داده شده است که در قوانین کیفری ما کدام یک از اقدامات به‌عنوان جرائم علیه میراث فرهنگی تعریف شده و ایرادات و خلایق حقوقی آن‌ها کدام‌اند. قانون‌گذار از دوران مشروطه و سپس جمهوری اسلامی و به‌ویژه در قانون تعزیرات، اعمالی را به‌عنوان جرائم علیه این میراث تعیین کرده است که می‌توان آن‌ها را به جرائم علیه آثار تاریخی منقول و غیرمنقول دسته‌بندی کرد.

واژگان کلیدی

جرائم علیه میراث فرهنگی، تخریب آثار تاریخی، تجاوز به اماکن تاریخی-مذهبی، حفاری غیرمجاز و سرقت آثار تاریخی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

یکی از حقوق شهروندان در برابر دولت، حفاظت از میراث فرهنگی به‌جامانده از نیاکان و انتقال آن به نسل آینده است. جرائم علیه میراث فرهنگی یکی از انواع جرائم بدون بزه‌دیده است که بزه‌دیده مشخص و خاصی ندارد، اما کل جامعه را بزه‌دیده می‌سازد (رضایی‌راد و دیگران، ۱۴۰۱: ۶۴۱). با توجه به اهمیت این موضوع، نقش دادستان در حفاظت و پیگیری جرائم ارتكابی در این حوزه بسیار حائز اهمیت است (کلاتری و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۶۹). به‌موجب بند ط ماده ۸ قانون مدیریت خدمات کشوری، هنگامی که اثر فرهنگی-تاریخی به‌عنوان اثر ملی و ارزشمند شناخته شد و حفاظت از آن بر عهده دولت قرار گرفت، باید برای حمایت از آن در برابر انواع تعرض، ضمانت اجرای اداری، مدنی و کیفری مناسبی پیش‌بینی کرد. به دلیل عدم آموزش لازم و نظارت کافی توسط دستگاه‌های اجرایی مربوط و عدم آشنایی بایسته مردم و نهادهای عمومی درباره مقوله حفاظت از آثار تاریخی، یکی از مشکلاتی که در کشور ما به‌وفور دیده می‌شود، تعرض به این آثار یا رها کردن آن‌ها به حال خود به‌منظور تخریب آن‌ها به‌رغم جرم‌انگاری تعرض به این آثار است. متأسفانه در چند سال اخیر شاهد تبلیغ دستگاه‌های فلزیاب و آموزش گنج‌یابی در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی هستیم که لازم است به لحاظ حقوقی و عملی، اقدامات شایسته توسط دستگاه‌های اجرایی مربوط صورت گیرد.

ما در این مقاله درصدد پاسخ به این پرسش‌ها هستیم که جرائم علیه میراث فرهنگی و آثار تاریخی و ضمانت اجرای کیفری آن‌ها کدام‌اند و ایرادات و خلأهای حقوقی در این زمینه چیست؟ در قوانین کیفری ما از دوره مشروطه تاکنون و به‌ویژه قانون تعزیرات، جرایم علیه میراث فرهنگی را می‌توان به دو دسته جرائم علیه آثار تاریخی منقول و غیرمنقول تقسیم کرد، اما این قوانین دارای ایرادات و خلأهای حقوقی هستند و نیاز به تبیین و روزآمدسازی دارند. متأسفانه به‌رغم اهمیت و کاربردی بودن موضوع، تاکنون در کشور پژوهش‌های چندانی درباره این موضوع انجام نشده است. در این مقاله، نخست ضمانت اجرای کیفری و مدنی جرائم علیه میراث فرهنگی در دوره مشروطه (بخش نخست) و سپس جمهوری اسلامی (بخش دوم) مورد بررسی و نقد قرار می‌گیرند.

۱- سیاست کیفری ایران در برابر جرائم علیه میراث فرهنگی در دوره مشروطه

در دوره مشروطه، الف- قانون مجازات عمومی مصوب سال ۱۳۰۴، ب- قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب سال ۱۳۰۹ و پ- قانون الحاق ماده ۱۲۷ مکرر به قانون مجازات عمومی مصوب سال ۱۳۴۷ به جرائم علیه میراث فرهنگی می‌پرداخت.

الف- قانون مجازات عمومی مصوب سال ۱۳۰۴

قانون مجازات عمومی مصوب ۲۳ دی و ۷ بهمن ۱۳۰۴، تنها به مسئولیت کیفری و مدنی تخریب آثار ملی اشاره کرده و به موضوع تملک، معامله یا مرمت غیرمجاز آن‌ها توجه نکرده است. به موجب ماده ۱۲۷ این قانون «هرکس نسبت به ابنیه و آثار مذهبی یا ملی یا تاریخی یا به اشیایی که برای نفع عموم یا تزئین اماکن مقدسه یا ملی نصب شده است، خرابی وارد آورد به حبس مجرد از دو تا ده سال و به تأدیه ضعف مخارجی که برای مرمت خرابی لازم است، محکوم خواهد شد».

ب- قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب سال ۱۳۰۹

قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب سال ۱۳۰۹ و نظام‌نامه آن، آسیب زدن و تخریب آثار ملی، اقدام به عملیاتی در مجاورت آن‌ها که سبب تزلزل بنیان یا تغییر صورت آن‌ها شود، تملک، تصرف، خریدوفروش و معامله غیرمجاز نسبت به مصالح و مواد متعلق به آثار ثبت شده در فهرست آثار ملی، مرمت و تجدید بنای آثار غیرمنقول بدون مجوز دولت، حفاری غیرمجاز و قاچاق آثار منقول را جرم شمرده و برای این اقدامات، مسئولیت مدنی نیز پیش‌بینی کرده بود.

به موجب ماده ۶ این قانون «عملیات مفصله ذیل ممنوع و مرتکبین آن به موجب حکم محکمه قضایی به ادای پنجاه تومان الی هزار تومان جزای نقدی محکوم خواهند شد و به علاوه، معادل خسارتی که به واسطه عمل خود بر آثار ملی وارد ساخته‌اند، می‌توان از ایشان اخذ نمود. الف - منهدم کردن یا خرابی وارد آوردن به آثار ملی و مستور ساختن روی آن‌ها به اندود یا رنگ و رسم کردن نقوش و خطوط بر آن‌ها.

ب - اقدام به عملیاتی در مجاورت آثار ملی که سبب تزلزل بنیان یا تغییر صورت آن‌ها شود.

ج - تملک و معامله بدون اجازه دولت نسبت به مصالح و مواد متعلقه به ابنیه مذکوره در فهرست آثار ملی.

اقدام به مرمت و تجدید بنایی از آثار ملی که در تصرف اشخاص باشد باید با اجازه و تحت نظر دولت واقع شود والا مجازات‌های سابق‌الذکر ممکن است به مرتکب تعلق گیرد».

برابر ماده ۹ این قانون نیز اگر کسی مالی را که در فهرست آثار ملی ثبت شده است، بدون اطلاع وزارت معارف یا نمایندگان او بفروشد، محکوم به جزای نقدی معادل قیمت فروش آن مال خواهد شد و دولت نیز می‌تواند مال را از مالک جدید اخذ کند و قیمتی را که مالک جدید ادا کرده است به او پرداخت کند. خریدار نیز اگر از ثبت بودن مال در فهرست آثار ملی مطلع بوده و با وصف این خریدار باشد، مانند فروشنده مجازات خواهد شد مگر اینکه خود او به دولت اعلام کرده باشد.

«هر کس اموال منقوله که مطابق این قانون از آثار ملی محسوب تواند شد، برحسب تصادف و اتفاق به دست آورد اگرچه در ملک خود او باشد، باید هرچه زودتر به وزارت معارف یا نمایندگان او اطلاع بدهد. هرگاه مقامات مربوطه دولتی، اموال مزبوره را قابل ثبت در فهرست آثار ملی دانستند، نصف آن اموال به کاشف واگذار یا قیمت عادلانه آن به تصدیق اهل خبره به او داده می‌شود و نسبت به نصف دیگر دولت اختیار دارد که ضبط یا بلاعوض به کاشف واگذار کند» (ماده ۱۰). «متخلفان از ماده ۱۰ و همچنین، کسانی که بدون اجازه و اطلاع دولت حفاری کنند ولو در ملک خودشان باشد و کسانی که اموال آثار ملی را به‌طور قاچاق از مملکت خارج کنند، محکوم به بیست تومان الی دو هزار تومان جزای نقدی خواهند شد و اشیای مکشوفه هم برای دولت ضبط می‌شود. حفر اراضی و عملیات نظیر آن در صورتی که به قصد کشف آثار عتیقه واقع نشده باشد، مستوجب مجازات سابق‌الذکر نخواهد بود» (ماده ۱۶). بند اخیر، تحقق جرم حفاری اراضی و عملیات مانند آن را منوط به قصد کشف آثار عتیقه کرده بود.

ماده ۱۰ نظام‌نامه قانون حفظ آثار ملی مصوب سال ۱۳۱۱ نیز حکم ماده ۶ قانون را تکرار و مقرر می‌کرد که اعمال زیر اکیداً ممنوع است.

- ۱- خراب کردن یا صدمه رساندن به آثار ملی و مستور داشتن روی آن‌ها را به اندود یا نقوش و رسم کردن صور و خطوط بر آن‌ها.
- ۲- اجرای عملیاتی در مجاورت ابنیه ثبت‌شده در فهرست که صدمه به استحکام یا به صورت آن‌ها وارد آورد.
- ۳- تصرف و خریدوفروش مصالحی که تعلق به ابنیه ثبت‌شده در فهرست داشته یا دارد بدون اجازه وزارت معارف. هرکس که یکی از این جرائم را مرتکب شود، در پیشگاه محاکم

۱- گفتنی است که درباره پیشینه جرم قاچاق اموال آثار ملی یا اشیای عتیقه می‌توان به مقررات اشیای عتیقه و اشیای زیرخاکی و حمایت دولت از این اشیای مصوب ۱۲۹۷/۱۱/۰۱ هیئت وزرا اشاره کرد که مقرر می‌داشت «برای منع خروج عتیقات و اشیای زیرخاکی، اصدار آن‌ها از مملکت ایران مخالف نظریات علمی و تاریخی است و ضمناً برای جلب حقوق دولتی از ثروت‌های زیرخاکی ایران مقرر است کلیه اشیای عتیقه که به‌عنوان خارجه ارسال و از سرحد می‌گذرد، از طرف وزارت معارف باندرول شود و برحسب تصویب‌نامه هیئت وزرای عظام مورخ اول دلو ۱۲۹۷، مواد ذیل مقرر و لازم‌الاجرا است: ماده اول- اداره گمرکات مأمور و مسئول است که عموم اشیای عتیقه زیرخاکی که باندرول وزارت معارف را نداشته باشد، در موقع عبور از سرحد به‌عنوان امتعه قاچاق محسوب و ضبط نموده، به وزارت معارف ارسال دارد. ماده دوم- صدی بیست اشیای عتیقه قاچاقی که به‌وسیله مأمورین گمرکی توقیف و ارسال می‌شود، به‌توسط وزارت معارف به اداره گمرکات تحویل گردد که مابین کاشفین تقسیم نمایند».

قضایی احضار و محکوم به ادای جریمه از پنجاه تا هزار تومان خواهد شد و همچنین ممکن است میزان خسارات وارده به آثار و ابنیه ملی از او مطالبه شود. قانون و نظام‌نامه فوق، به تغییر چگونگی استفاده از ابنیه، اماکن و محوطه‌های تاریخی و تجاوز به اراضی، تپه‌ها و اماکن تاریخی اشاره نکرده بود.

پ- قانون الحاق ماده ۱۲۷ مکرر به مجازات عمومی مصوب سال ۱۳۴۷

ماده واحده قانون الحاق ماده ۱۲۷ مکرر به قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۴۷/۰۴/۰۶، هم مجازات جرائم یادشده در مواد ۶ و ۱۶ قانون راجع به حفظ آثار ملی را تشدید و آن‌ها را از جزای نقدی به حبس تبدیل کرد و هم به جرائم تازه‌ای در حوزه میراث فرهنگی به شرح زیر اشاره کرد. ۱- «هرکس به قصد اضرار یا جلب منفعت به تمام یا قسمتی از ابنیه و تأسیسات یا تزئینات و ملحقیات و یا اشیا و لوازم اماکن تاریخی مذکور در قانون حفظ آثار عتیقه مصوب سال ۱۳۰۹ که به ثبت آثار ملی رسیده است، خرابی وارد آورد، به حبس مجرد از دو تا ده سال محکوم می‌شود. این بند، تحقق جرم تخریب آثار تاریخی را منوط به وجود یکی از دو شرط قصد اضرار یا جلب منفعت کرده بود.

۲- «هرکس اشیا و لوازم و همچنین، مصالح و قطعات آثار ملی و تاریخی را از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها یا اماکن تاریخی و مذهبی یا سایر اماکن که تحت حفاظت و نظارت دولت است، سرقت کند یا با علم به مسروقه بودن، اشیا و لوازم مذکور را بخرد یا پنهان دارد، به حبس مجرد از دو تا پنج سال محکوم می‌شود». این بند برای نخستین بار به جرم و مجازات سرقت اشیا و مصالح و قطعات آثار ملی و تاریخی از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها یا اماکن تاریخی و مذهبی یا سایر اماکن تحت حفاظت دولت اشاره کرد.

۳- «هرکس بدون اجازه وزارت فرهنگ و هنر در مجاورت آثار ملی و بناهای تاریخی تا شعاعی که آن وزارت تعیین و آگهی می‌کند، مبادرت به عملیاتی نماید که سبب تزلزل بنیان آن‌ها شود یا در نتیجه آن عملیات به آثار و بناهای مذکور خرابی یا لطمه وارد آید، به حبس تأدیبی از یک تا سه سال محکوم می‌شود».

۴- «هرکس اشیا عتیقه مذکور در قانون حفظ آثار عتیقه را بدون رعایت ترتیبات مقرر در قانون مزبور از کشور خارج سازد، به حبس تأدیبی از یک تا سه سال محکوم می‌شود. شروع به ارتکاب جرم مذکور در این بند در حکم ارتکاب خواهد بود. این بند برای نخستین بار آغاز به ارتکاب جرم خروج غیرمجاز اشیا عتیقه را در حکم ارتکاب این جرم قلمداد کرد.

۵- «هرکس بدون رعایت ترتیبات مقرر در قانون حفظ آثار عتیقه، به قصد به دست آوردن

اشیای عتیقه در اراضی و تپه‌ها و اماکن تاریخی حفاری کند، به حبس تأدیبی از شش ماه تا سه سال محکوم می‌شود ولو آنکه اراضی و تپه‌ها و اماکن ملک شخصی او باشد». بندهای ۱ تا ۵ این ماده، مجازات یادشده در مواد ۶ و ۱۶ قانون راجع به حفظ آثار ملی را تشدید و از جزای نقدی به حبس تبدیل کرد.

۶- «هرکس به اراضی و تپه‌ها و اماکن تاریخی که به ثبت آثار ملی رسیده و مالک خصوصی نداشته باشد، به قصد استفاده تجاوز کند، به حبس تأدیبی از شش ماه تا دو سال محکوم می‌شود مشروط بر آنکه وزارت فرهنگ و هنر قبلاً حدود و مشخصات این قبیل مناطق را در محل تعیین و علامت‌گذاری کرده باشد». این بند ایراد موجود در قانون حفظ آثار ملی را برطرف و به‌درستی، شرط تحقق آن را منوط به تعیین حدود و مشخصات و علامت‌گذاری این مناطق توسط وزارت فرهنگ و هنر کرد.

۷- «کسانی که بخواهند خرید یا فروش اشیای عتیقه را شغل خود قرار دهند، باید از وزارت فرهنگ و هنر تحصیل پروانه کنند. ترتیب و شرایط صدور پروانه طبق آیین‌نامه‌ای که به تصویب وزارت فرهنگ و هنر خواهد رسید، تعیین می‌شود. وزارت فرهنگ و هنر از ادامه کار کسانی که تحصیل پروانه نکنند، جلوگیری خواهد کرد و به‌علاوه متخلفین به حبس تأدیبی از دو ماه تا شش ماه محکوم می‌شوند».

تبصره ۱- «کسانی که تا تاریخ تصویب این قانون به خرید یا فروش اشیای عتیقه اشتغال دارند، باید ظرف سه ماه از اجرای قانون، تقاضای پروانه کنند. در غیر این صورت مشمول مقررات این بند خواهند بود. وزارت فرهنگ و هنر نیز پس از احراز شرایط مقرر در آیین‌نامه، پروانه به نام آنان صادر خواهد کرد».

تبصره ۲- «کسانی که تا تاریخ تصویب این قانون به خرید یا فروش اشیای عتیقه اشتغال دارند، در صورتی که ظرف شش ماه از تاریخ تصویب این قانون صورت ریز اشیای خود را به وزارت فرهنگ و هنر تسلیم کنند، اشیای صورت داده‌شده مجاز شناخته می‌شود. متخلفین از مقررات این تبصره از یک ماه تا سه ماه به حبس تأدیبی محکوم می‌شوند. شرایط و ترتیب تسلیم صورت اشیای مذکور و همچنین شرایط خرید و فروش اشیای مذکور بعد از تسلیم صورت ریز اشیا به‌موجب آیین‌نامه‌ای خواهد بود که به تصویب وزارت فرهنگ و هنر برسد».

۸- «کسانی که خلاف ترتیب مقرر در قانون حفظ آثار عتیقه اشیای عتیقه ثبت‌شده در فهرست آثار ملی را با علم و اطلاع از ثبت آن به فروش برسانند، به حبس تأدیبی از سه ماه تا یک سال محکوم می‌شوند». بندهای ۶ تا ۸ این ماده برای نخستین بار به جرائم و مجازات تجاوز به اراضی و تپه‌ها و اماکن تاریخی که در فهرست آثار ملی ثبت شده و خرید و فروش اشیای عتیقه بدون گرفتن

پروانه از وزارت فرهنگ و هنر اشاره کرده است.

۹- «هرکس با اندود کردن یا رنگ زدن یا رسم کردن نقوش یا خطوط یا حک کردن و امثال آن، آثار ثبت شده در فهرست آثار ملی را مستور کند یا موجب تغییر صورت و شکل یا وارد آمدن لطمه به تمام یا قسمتی از آن‌ها بشود، به حبس تأدیبی از شش ماه تا دو سال و پرداخت غرامت از بیست هزار تا دویست هزار ریال محکوم می‌شود».

۱۰- «هرکس خلاف ترتیب مقرر در قانون حفظ آثار عتیقه به مرمت یا تعمیر یا تغییر و تجدید بنا و تزیینات اینیه و آثار ثبت شده در فهرست آثار ملی مبادرت کند، به حبس تأدیبی از دو تا شش ماه محکوم خواهد شد».

۱۱- «هرکس اشیای عتیقه مذکور در قانون حفظ آثار عتیقه را برحسب تصادف و اتفاق به دست آورد اگرچه در ملک خود او باشد، باید حداکثر ظرف پانزده روز به وزارت فرهنگ و هنر یا نمایندگان آن یا مامورین انتظامی اطلاع دهد. متخلفان از دستور این بند به سه ماه تا یک سال حبس تأدیبی و پرداخت پنج هزار تا پنجاه هزار ریال جریمه نقدی محکوم می‌شوند. بندهای ۹ تا ۱۱ این ماده، مجازات یادشده در مواد ۶ و ۱۶ قانون راجع به حفظ آثار ملی را تشدید و از جزای نقدی به حبس تبدیل کرد.

۱۲- «در مورد جرائم مذکور در ماده ۱۲۷ قانون مجازات عمومی و این ماده که به وسیله اشخاص حقوقی انجام می‌شود، هر یک از مدیران و مسئولان که دستوردهنده باشند، برحسب مورد به مجازات‌های مقرر محکوم می‌شوند».

۱۳- «اشیای حاصله از جرائم مذکور در ماده ۱۲۷ و این ماده تحت نظر وزارت فرهنگ و هنر توقیف می‌شود و در صورت محکومیت مرتکب، دادگاه به نفع وزارت فرهنگ و هنر حکم به ضبط اموال مذکور خواهد داد».

۱۴- «در کلیه جرائم مذکور در ماده ۱۲۷ قانون مجازات عمومی و این ماده، وزارت فرهنگ و هنر برحسب مورد، شاکی یا مدعی خصوصی محسوب می‌شود». با توجه به اهمیت میراث فرهنگی مادی به عنوان بخشی از تاریخ و تمدن کشور، اصولاً جرائم علیه آن‌ها باید در زمره جرائم عمومی و گذشت‌ناپذیر باشد نه جرائم خصوصی و قابل گذشت.

با نگاه به قوانین کیفری دوران مشروطه می‌توان نتیجه گرفت که سیاست کیفری کشور در آن دوران ضمن داشتن ایرادات و خلأهایی که گفته شد، به جرائم علیه میراث فرهنگی منقول و غیرمنقول توجه لازم را داشت، اما در عمل، به دلیل عدم آموزش و فرهنگ‌سازی و نداشتن نیروی انسانی، امکانات و تجهیزات لازم، نظارت کافی بر حفاظت از این میراث نداشت.

۲- سیاست کیفری ایران در برابر جرائم علیه میراث فرهنگی در جمهوری اسلامی

میراث فرهنگی افزون‌براینکه در اثر عوامل مختلف مانند جنگ که آسیب و نابودی آن را به همراه دارد، از جرائم مختلف نیز تخریب‌های فراوانی را تجربه کرده است (کرمی و شاکری، ۱۳۹۹: ۷۴). از این رو پس از پیروزی انقلاب اسلامی، قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۰۵/۱۸، مواد ۴۶ و ۴۷ خود را به جرائم مربوط به میراث فرهنگی اختصاص داد. این مواد عمدتاً همان جرائم و مجازات یادشده در ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی را تکرار کرد و در برخی موارد، حداقل و حداکثر برخی مجازات‌ها را کاهش داد.

ماده ۴۶ این قانون مقرر می‌دارد «هرکس بدون اذن مراجع ذیصلاح نسبت به ابنیه و خطوط و نقوش و آثار مذهبی و تاریخی و ملی یا به اشیایی که برای نفع عموم یا تزئین اماکن مقدسه یا ملی نصب شده است، خرابی وارد آورد به حبس از یک تا ده سال و به پرداخت خسارات وارده محکوم خواهد شد». این ماده، برای نخستین بار به جرم و مجازات وارد کردن خرابی نسبت به خطوط و نقوش و آثار مذهبی و تاریخی و ملی یا به اشیایی که برای نفع عموم یا تزئین اماکن مقدسه یا ملی نصب شده است، اشاره کرد؛ البته به جرائم خرابی وارد آوردن، مستور کردن، تغییر شکل دادن و لطمه زدن به آثار ثبت شده در بندهای ۱ و ۹ ماده ۴۷ این قانون اشاره شده است.

ماده ۴۷ این قانون می‌گوید «۱- هرکس به قصد اضرار یا جلب منفعت به تمام یا قسمتی از ابنیه و تأسیسات یا تزئینات و ملحقات یا اشیا و لوازم اماکن تاریخی مذکور در قانون حفظ آثار مصوب ۱۳۰۹ که به ثبت آثار ملی رسیده است، خرابی وارد آورد، افزون‌بر پرداخت خسارات وارده، به یک تا ده سال حبس محکوم می‌شود». این بند مانند بند ۱ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی، تحقق جرم تخریب آثار تاریخی را منوط به وجود یکی از دو شرط قصد اضرار یا جلب منفعت کرده است.

۲- «هرکس اشیا و لوازم و همچنین، مصالح و قطعات آثار ملی و تاریخی را از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها یا اماکن تاریخی و مذهبی یا سایر اماکن که تحت حفاظت و نظارت دولت است، سرقت کند یا با علم به مسروقه بودن، اشیا مذکور را بخرد یا پنهان دارد، در صورتی که مشمول مجازات حد سرقت نگردد، به حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود». بندهای ۱ و ۲ این ماده به نسبت بندهای ۱ و ۲ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی، حداقل مجازات را کاهش داد.

۳- «هرکس بدون اجازه از مسئولین مربوط در مجاورت آثار و ابنیه مذهبی و ملی تا شعاعی

۱- برای مثال، می‌توان به تخریب بناها و اماکن تاریخی، استفاده از محوطه‌های باستانی برای اهداف نظامی و قاچاق آثار تاریخی و اشیا عتیقه به‌عنوان مصادیقی از جنایات جنگی توسط گروه تروریستی داعش در سوریه اشاره کرد (فروغی و غنی، ۱۳۹۴: ۳۳۳).

که مسئولین امر تعیین و اعلام می‌کنند، به قصد اضرار مبادرت به عملیاتی نماید که سبب تزلزل بنیان آن‌ها شود یا در نتیجه آن عملیات، به آثار و بناهای مذکور خرابی یا لطمه وارد آید، علاوه بر پرداخت خسارات وارده، به حبس از یک تا سه سال محکوم می‌شود».

۴- «هرکس اشیای عتیقه مذکور در قانون حفظ آثار ملی را بدون رعایت ترتیبات مقرر در قانون مزبور از کشور خارج سازد، به حبس از شش ماه تا دو سال محکوم می‌شود. شروع به ارتکاب جرم مذکور در این بند در حکم ارتکاب خواهد بود، ولی عین مال ضبط نخواهد شد». این بند به نسبت بند ۴ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی، حداقل و حداکثر مجازات را کاهش داد.

۵- «هرکس بدون رعایت ترتیبات مقرر در قانون حفظ آثار عتیقه به قصد به دست آوردن اشیای عتیقه در اراضی و تپه‌ها و اماکن مذهبی و تاریخی حفاری کند، به شش ماه تا سه سال حبس محکوم می‌شود».

۶- «هرکس به اراضی و تپه‌ها و اماکن مذهبی و تاریخی که به ثبت آثار ملی رسیده و مالک خصوصی نداشته باشد، به قصد استفاده تجاوز کند، به شش ماه تا دو سال حبس محکوم می‌شود مشروط بر آنکه مسئولین مربوط قبلاً حدود و مشخصات این قبیل اماکن و مناطق را در محل تعیین و علامت‌گذاری کرده باشند».

۷- «کسانی که خلاف ترتیب مقرر در قانون حفظ آثار ملی، اشیای عتیقه ثبت شده در فهرست آثار ملی را با علم و اطلاع از ثبت آن به فروش برسانند، به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم می‌شوند». بندهای ۳ و ۵ تا ۷ ماده ۴۷ این قانون، جرائم و مجازات یادشده در بندهای ۳، ۵، ۶ و ۸ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی را تکرار کرد.

۸- «هرکس با اندود کردن یا رنگ زدن یا رسم کردن نقوش یا خطوط یا حک کردن و امثال آن آثار ثبت شده در فهرست آثار ملی یا مذهبی را که ارزش اسلامی یا علمی یا فرهنگی قابل استناد داشته باشد، مستور کند یا موجب تغییر صورت و شکل یا وارد آمدن لطمه به تمام یا قسمتی از آن‌ها بشود، به حبس از شش ماه تا دو سال و در غیرملک خود مکلف به پرداخت خسارات نیز می‌باشد». این بند، جرم و مجازات یادشده در بند ۹ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی را تکرار و یاد کرد که مرتکب در غیرملک خود مکلف به پرداخت خسارات است.

۹- «هرکس خلاف ترتیب مقرر در قانون حفظ آثار عتیقه، به مرمت یا تعمیر یا تغییر و تجدید بنا و تزیینات ابنیه و آثار ثبت شده در فهرست آثار ملی مبادرت کند، به جبران خسارت وارده محکوم خواهد شد». این بند، جرم یادشده در بند ۱۰ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی را حذف و آن را تبدیل به خسارت کرد.

تبصره ۱- «در کلیه جرائم مذکور در ماده قبل و این ماده، وزارت ارشاد اسلامی برحسب مورد، شاکی یا مدعی خصوصی محسوب می‌شود». در این تبصره، با توجه به انحلال وزارت فرهنگ و هنر پس از انقلاب، وزارت ارشاد اسلامی جایگزین وزارتخانه پیشین شده است.

تبصره ۲- «در مورد جرائم مذکور در ماده قبل و این ماده که به وسیله اشخاص حقوقی انجام می‌شود، هریک از مدیران و مسئولان که دستوردهنده باشند، برحسب مورد به مجازات‌های مقرر محکوم می‌شوند». این تبصره، بند ۱۲ ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی را تکرار کرد.

با توجه به اهمیت حفظ آثار تاریخی و انتقال آن به نسل آینده، باید از هرگونه تعرض به آن‌ها جلوگیری کرد. اکنون مواد ۵۵۸ تا ۵۶۸ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲ به جرائم علیه میراث فرهنگی اختصاص دارد. این مواد عمدتاً همان جرائم و مجازات یادشده در مواد ۴۶ و ۴۷ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۶۲ را تکرار (مواد ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۲ و ۵۶۹) کرده و در برخی موارد، حداقل و حداکثر مجازات را افزایش داده (ماده ۵۶۱ و تبصره ۲ ماده ۵۶۲) و جرائم تازه‌ای (ماده ۵۶۶) را نیز در این حوزه وضع کرده است.

با توجه به قانون تعزیرات سال ۱۳۷۵، جرائم علیه میراث فرهنگی را می‌توان به تعرض به آثار تاریخی الف- غیرمنقول و ب- منقول دسته‌بندی کرد. آثار تاریخی غیرمنقول با توجه به ماهیت، قابل جابه‌جایی و حمل و نقل نیست و جرائم سرقت و قاچاق درباره آن‌ها متصور نیست.

الف- تعرض به آثار تاریخی غیرمنقول

تعرض به آثار تاریخی غیرمنقول شامل (۱) تخریب این آثار، (۲) انجام دادن عملیات سبب تزلزل در بنیان آثار یا تخریب آن‌ها، (۳) مرمت، تعمیر، تغییر، تجدید و توسعه بناها یا تزیینات اماکن فرهنگی-تاریخی، (۴) تغییر چگونگی استفاده از ابنیه، اماکن و محوطه‌های مذهبی-فرهنگی و تاریخی، (۵) تجاوز به اراضی، تپه‌ها و اماکن تاریخی و مذهبی و (۵) انتقال غیرمجاز اموال فرهنگی-تاریخی غیرمنقول می‌شود. به موجب مواد فوق، ارتکاب اعمال یادشده، منجر به مسئولیت کیفری و مدنی مرتکب خواهد شد.

۱- تخریب آثار تاریخی

آثار تاریخی، محدوده و حریم آن‌ها باید از تعرض و آسیب عوامل طبیعی و انسانی مصون باشد. به موجب ماده ۵۵۸ قانون تعزیرات، تخریب و از میان بردن آثار غیرمنقول، محوطه‌ها و مجموعه‌های تاریخی جرم است و مسئولیت کیفری و مدنی مرتکب را هم به همراه دارد؛ «هرکس به تمام یا قسمتی از ابنیه، اماکن، محوطه‌ها و مجموعه‌های فرهنگی تاریخی یا مذهبی که در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است یا تزیینات، ملحقات تأسیسات، اشیاء و لوازم و خطوط و

نقوش منصوب یا موجود در اماکن مذکور که مستقلاً نیز واجد حیثیت فرهنگی-تاریخی یا مذهبی باشد، خرابی وارد آورد، علاوه بر جبران خسارات وارده به حبس از یک الی ده سال محکوم می‌شود. تخریب یا ناقص کردن کلی یا جزئی مال دیگری اعم از نابودی کامل یا ایجاد خراشیدگی، تخریب جزئی و تغییر شکل همراه با سوءنیت است (نصیرزاده و دیگران، ۱۳۸۸: ۵۲). به موجب رأی ۲۲۹۸-۱۳۱۸ شعبه پنجم دیوان عالی کشور، «کنندن در امامزاده یک نحو تنقیص و تخریب نسبت به بنای بقعه و تزینات است و از مصادیق این ماده است» (گلدوزیان، ۱۳۹۸: ۲۷۲). گاه آثار تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی توسط مالک یا متصرف دولتی، غیردولتی یا خصوصی آن رها می‌شود و مورد رسیدگی و مراقبت قرار نمی‌گیرد. این موضوع منجر به تخریب و ویرانی آن‌ها می‌شود. برای جلوگیری از این موضوع بهتر است برای رها کردن و عدم رسیدگی و مراقبت از آثار تاریخی توسط چنین مالکان و متصرفانی، به‌عنوان ترک فعل، به موجب قانون مجازات اداری یا کیفری پیش‌بینی شود.

برابر ماده ۵۶۹ این قانون «در کلیه موارد این فصل در صورتی که ملک مورد تخریب، ملک شخصی بوده و مالک از ثبت آن به‌عنوان آثار ملی بی‌اطلاع باشد، از مجازات‌های مقرر در مواد فوق، معاف خواهد بود». به موجب ماده ۳ قانون راجع به حفظ آثار ملی، ثبت اثر متعلق به مالک خصوصی در فهرست آثار ملی توسط وزارت میراث فرهنگی منوط به اخطار به مالک و رسیدگی به اعتراض وی توسط وزارتخانه یادشده است. اثبات اطلاع مالک از ابلاغ ثبت آن به‌عنوان اثر ملی بر عهده وزارت میراث فرهنگی از راه ارائه نامه ابلاغ یا آگهی در جراید خواهد بود. تخریب اثر ثبت شده متعلق به مالک خصوصی توسط اشخاص ثالث و اظهار بی‌اطلاعی از ثبت اثر، وی را از مجازات معاف نمی‌کند.

۲- انجام دادن عملیات سبب تزلزل در بنیان آثار یا تخریب آن‌ها

حریم اثر تاریخی، فضایی در کنار و اطراف اثر است که برای حفاظت از اثر، منظر و شأن فرهنگی آن، تصویب و ابلاغ می‌شود. انجام دادن عملیات در حریم آثار که سبب تزلزل در بنیان آن‌ها یا آسیب به آثار یادشده شود، جرم است و مرتکب، مکلف به پرداخت خسارت نیز می‌شود. طبق ماده ۵۶۰ قانون تعزیرات «هرکس بدون اجازه از سازمان میراث فرهنگی کشور یا با تخلف از ضوابط مصوب و اعلام شده از سوی سازمان مذکور در حریم آثار فرهنگی-تاریخی مذکور در این ماده، مبادرت به عملیاتی نماید که سبب تزلزل بنیان آن‌ها شود یا در نتیجه آن عملیات به آثار و بناهای مذکور خرابی یا لطمه وارد آید، علاوه بر رفع آثار تخلف و پرداخت خسارت وارده، به حبس از یک تا سه سال محکوم می‌شود». در بزه متزلزل کردن بنیان آثار تاریخی، تخریب اثر

به صورت غیرمستقیم صورت می گیرد و درحقیقت، عامل جرم سبب زوال آثار تاریخی می شود مانند اینکه در نتیجه گودبرداری در مجاورت اثر تاریخی، بخشی از دیوار اثر فرو می ریزد یا بنیان آن سست می شود (کامیار، ۱۳۸۳: ۱۸۹)

۳- مرمت، تعمیر، تغییر، تجدید و توسعه بناها یا تزیینات اماکن فرهنگی-تاریخی

به موجب قانون، پس از ثبت اثر، ضوابط حفاظتی و کاربردی مصوب آن در پرونده مربوط توسط وزارت میراث فرهنگی ضبط می شود (ماده ۶ نظام نامه مصوب سال ۱۳۱۱ و بندهای ۱۰ و ۱۲ ماده ۳ قانون اساسنامه سازمان میراث فرهنگی مصوب سال ۱۳۶۷). تعمیر، مرمت و احیای آثار تاریخی باید با اجازه و نظارت این وزارتخانه باشد.

تعمیر عبارت است از آباد و اصلاح کردن یک مال خراب شده. مرمت نیز عبارت است از هرگونه مداخله فنی در اثر به منظور اصلاح مواد و بازگرداندن به حالت اصیل و شناخته شده آن طبق اصول و مبانی نظری مرمت میراث فرهنگی (نصیرزاده و دیگران، ۱۳۸۸: ۶۰-۵۹). مرمت، تغییر و توسعه غیرمجاز بناها یا تزیینات اماکن فرهنگی-تاریخی جرم است و «هرکس بدون اجازه سازمان میراث فرهنگی و برخلاف ضوابط مصوب اعلام شده از سوی سازمان مذکور به مرمت یا تعمیر، تغییر، تجدید و توسعه ابنیه یا تزیینات اماکن فرهنگی-تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی مبادرت نماید، به حبس از شش ماه تا دو سال و پرداخت خسارت وارده محکوم می گردد» (ماده ۵۶۴).

۴- تغییر چگونگی استفاده از ابنیه، اماکن و محوطه های مذهبی-فرهنگی و تاریخی

تعیین ضوابط کاربری متناسب با شأن بناهای تاریخی یا چگونگی استفاده فرهنگی از آنها با وزارت میراث فرهنگی است. در قانون تعزیرات، برای نخستین بار، تغییر غیرمجاز کاربری و چگونگی استفاده از بناهای تاریخی جرم انگاری شده است؛ «هر کس نسبت به تغییر نحوه استفاده از ابنیه، اماکن و محوطه های مذهبی فرهنگی و تاریخی که در فهرست آثار ملی ثبت شده اند، برخلاف شئون اثر و بدون مجوز از سوی این وزارتخانه اقدام نماید علاوه بر رفع آثار تخلف و جبران خسارت وارده، به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم می شود» (ماده ۵۶۶).

۵- تجاوز به اراضی، تپه ها و اماکن تاریخی و مذهبی

ماده ۱۸ آیین نامه حفاظت از میراث فرهنگی مصوب سال ۱۳۸۱ شورای امنیت کشور به علامت گذاری تپه های باستانی و محوطه های تاریخی به وسیله تابلوهای راهنمای مناسب و اعلام ضوابط حفاظتی و ضمانت اجرای قانونی آن توسط وزارت میراث فرهنگی کشور اشاره کرده

است. به موجب ماده ۵۶۳ قانون تعزیرات «هرکس به اراضی و تپه‌ها و اماکن تاریخی و مذهبی که به ثبت آثار ملی رسیده و مالک خصوصی نداشته باشد، تجاوز کند، به شش ماه تا دو سال حبس محکوم می‌شود مشروط بر آنکه وزارت میراث فرهنگی کشور قبلاً حدود مشخصات این قبیل اماکن و مناطق را در محل تعیین و علامت‌گذاری کرده باشد». تجاوز ممکن است از راه تصاحب، تصرف، محصور و کشت کردن در این اماکن توسط اشخاص صورت گیرد، اما به‌درستی، جرم یادشده مشروط به معرفی اراضی، تپه‌ها و اماکن تاریخی و مذهبی توسط وزارتخانه از راه تعیین حدود، علامت‌گذاری و شناساندن آن‌ها به اشخاص است که متأسفانه گاهی اوقات به این وظیفه عمل نمی‌شود.

۶- انتقال غیرمجاز اموال فرهنگی-تاریخی غیرمنقول

جرم بودن فروش و خرید اثر ملی منقول بدون اطلاع وزارت میراث فرهنگی یادشده در ماده ۹ قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب سال ۱۳۰۹، در ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی اصلاحی ۱۳۴۷/۰۴/۰۶، قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۶۲ و قانون تعزیرات سال ۱۳۷۵ بیان نشده است. بنابراین، اکنون در قوانین کیفری مربوط به میراث فرهنگی، چنین جرمی وجود خارجی ندارد، اما برای نخستین بار، برابر ماده ۵۶۵ قانون تعزیرات «هرکس برخلاف ترتیب مقرر در قانون حفظ آثار ملی، اموال فرهنگی-تاریخی غیرمنقول ثبت‌شده در فهرست آثار ملی را با علم و اطلاع از ثبت آن به نحوی به دیگران انتقال دهد، به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم می‌شود». این ماده ناظر به انتقال اموال فرهنگی-تاریخی غیرمنقول ثبت‌شده عمومی و دولتی به اشخاص خصوصی است و به موجب قوانین گوناگون مربوط به میراث فرهنگی، ثبت یک ملک خصوصی در فهرست آثار ملی، خللی به حقوق مالکانه مالک خصوصی از جمله انتقال آن وارد نمی‌آورد.

ب- تعرض به آثار تاریخی منقول

جرائم مربوط به تعرض به آثار تاریخی منقول عبارت‌اند از ۱) حفاری و کاوش غیرمجاز برای به دست آوردن اموال فرهنگی-تاریخی، خرید و فروش و عدم تحویل آن‌ها، ۲) جرائم مربوط به دستگاه‌های فلزیاب، ۳) سرقت، خرید، پنهان داشتن و قاچاق اشیای عتیقه، مصالح و قطعات آثار تاریخی، ۴) صدور و خروج غیرمجاز یا قاچاق آن‌ها و ۵) جرائم مربوط به نمونه تقلبی آثار تاریخی.

۱- حفاری و کاوش غیرمجاز برای به دست آوردن اموال فرهنگی-تاریخی، خریدوفروش و عدم تحویل آن‌ها

منظور از حفاری، کندن و گمانه‌زنی در زمین‌ها، محوطه‌ها و تپه‌های تاریخی یا هر مکان دیگری است. کاوش نیز کاویدن و جست‌وجو در زمین‌ها یا هر مکان تاریخی دیگر برای به دست آوردن چیزی است. کاوش می‌تواند با بهره‌گیری از وسایلی مانند دستگاه فلزیاب صورت گیرد. به‌موجب قانون، حفاری و کاوش به‌منظور شناسایی و کشف اموال فرهنگی-تاریخی از جمله امور حاکمیتی و انحصاری دولت و در اختیار وزارت میراث فرهنگی (بند‌های الف و ب قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی مصوب سال ۱۳۶۴ و ماده ۳ قانون اساسنامه سازمان میراث فرهنگی مصوب سال ۱۳۶۷) و انجام دادن اعمال یادشده بدون اجازه این وزارتخانه جرم است. به‌موجب قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب ۱۲ آبان ۱۳۰۹، حفاری و کاوش به قصد به دست آوردن اشیای عتیقه و آثار تاریخی بدون اجازه دولت جرم بود (ماده ۱۶).

همچنین، برابر ماده واحده لایحه قانونی راجع به جلوگیری از حفاری‌های غیرمجاز و کاوش به قصد به دست آوردن اشیای عتیقه و آثار تاریخی که بر اساس ضوابط بین‌المللی مدت صد سال یا بیشتر از تاریخ ایجاد یا ساخت آن گذشته باشد مصوب ۱۳۵۸/۰۲/۱۸ شورای انقلاب «نظر به ضرورت حفظ ذخایر متعلق و مربوط به میراث‌های اسلامی و فرهنگی و لزوم حفظ و حراست این میراث‌ها از نقطه‌نظر جامعه‌شناسی و تحقیقات علمی و فرهنگی و تاریخی و نظر به لزوم جلوگیری از غارت و صدور آن ذخایر ارزنده به خارج از کشور که طبق مقررات مملکتی و بین‌المللی منع شده است...

۱- انجام هرگونه عمل حفاری و کاوش به قصد به دست آوردن اشیای عتیقه و آثار تاریخی مطلقاً ممنوع است و مرتکب به حبس تأدیبی از شش ماه تا سه سال و ضبط اشیای مکشوفه و آلات و ادوات حفاری به نفع بیت‌المال محکوم می‌شود. چنانچه حفاری در اماکن تاریخی که به ثبت آثار ملی رسیده باشد، انجام گیرد مرتکب به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شود».

ماده ۵۶۲ قانون تعزیرات نیز حکم مقرر در لایحه قانونی فوق را تکرار و درباره عدم تحویل یا خریدوفروش چنین اموالی، احکامی را پیش‌بینی کرد؛ «هرگونه حفاری و کاوش به قصد به دست آوردن اموال تاریخی- فرهنگی ممنوع بوده و مرتکب به حبس از شش ماه تا سه سال و ضبط اشیای مکشوفه به نفع سازمان میراث فرهنگی کشور و آلات و ادوات حفاری به نفع دولت محکوم می‌شود. چنانچه حفاری در اماکن و محوطه‌های تاریخی که در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است یا در بقاع متبرکه و اماکن مذهبی صورت گیرد، علاوه بر ضبط اشیای مکشوفه و آلات و ادوات حفاری، مرتکب به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شود». با توجه به این ماده، با صرف

حفاری و کاوش به قصد به دست آوردن اموال تاریخی-فرهنگی، این جرم اتفاق می‌افتد و نیازی به کشف و به دست آوردن اموال تاریخی-فرهنگی نیست.

«تبصره ۱- هرکس اموال تاریخی-فرهنگی موضوع این ماده را حسب تصادف به دست آورد و طبق مقررات سازمان میراث فرهنگی کشور نسبت به تحویل آن اقدام ننماید، به ضبط اموال مکشوفه محکوم می‌گردد (جرم عدم تحویل اموال تاریخی-فرهنگی به‌طور تصادفی به‌دست آمده).

تبصره ۲- خریدوفروش اموال تاریخی-فرهنگی حاصله از حفاری غیرمجاز ممنوع است و خریدار و فروشنده علاوه بر ضبط اموال فرهنگی مذکور، به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می‌شوند. هرگاه فروش اموال مذکور تحت هر عنوان از عناوین به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به اتباع خارجی صورت گیرد، مرتکب به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شود» (جرم خریدوفروش اموال تاریخی-فرهنگی حاصله از حفاری غیرمجاز).

طبق ماده ۱۶۵ قانون برنامه سوم توسعه مصوب ۱۳۷۹/۰۱/۰۷ «به منظور حفظ و حراست از میراث فرهنگی کشور اجازه داده می‌شود: ...ب- کلیه جرائم اخذشده از حفاری‌های غیرمجاز و قاچاقچیان اموال تاریخی و فرهنگی به درآمد عمومی واریز گردد. حداکثر معادل وجوه واریزی در قالب لوایح بودجه سنواتی و بر اساس آیین‌نامه‌ای که به پیشنهاد وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به تصویب هیئت وزیران می‌رسد، به شرح ذیل به مصرف خواهد رسید.

۱- پرداخت به کاشفان اموال قاچاق و اشخاص حقیقی و حقوقی که در این زمینه همکاری می‌کنند به‌عنوان حق‌الکشف و پاداش.

۲- تأمین هزینه‌های مربوط به تقویت امر حفاظت از میراث فرهنگی».

۲- جرائم مربوط به دستگاه فلزیاب

به موجب قانون، دادن مجوز ساخت، خریدوفروش، نگهداری، تبلیغ و استفاده از دستگاه فلزیاب از جمله امور حاکمیتی و انحصاری دولت و در اختیار وزارت میراث فرهنگی و انجام دادن اعمال یادشده بدون اجازه این وزارتخانه، جرم است. برابر ماده واحده قانون ضرورت اخذ مجوز برای ساخت، خریدوفروش، نگهداری، تبلیغ و استفاده از دستگاه فلزیاب مصوب ۱۳۷۹/۱۲/۱۵ «ساخت، خریدوفروش، نگهداری، تبلیغ و استفاده از هرگونه دستگاه فلزیاب و همچنین، ورود آن به کشور، منوط به اخذ مجوز از سازمان میراث فرهنگی کشور می‌باشد.

تبصره ۱- دستگاه‌های اجرایی برای انجام وظایف خاص سازمانی خود از شمول این قانون مستثنا می‌باشند.

تبصره ۲- متخلفان از مفاد این قانون به ضبط و مصادره دستگاه مذکور محکوم می‌شوند. چنانچه دستگاه فوق در حفاری غیرمجاز به قصد کشف اموال فرهنگی-تاریخی مورد استفاده قرار گیرد، علاوه بر مجازات فوق، مرتکب به یک سال تا سه سال حبس مجازات مقرر در ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲) محکوم می‌شود».

۳- سرقت، خرید و پنهان داشتن اشیای عتیقه و مصالح و قطعات آثار تاریخی

طبق ماده ۲۶۷ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ «سرقت عبارت از ربودن مال غیر است». سرقت اشیا و قطعات آثار فرهنگی-تاریخی یا خرید و پنهان داشتن آن‌ها با علم به مسروقه بودن ممنوع است. «هر کس اشیا و لوازم و همچنین، مصالح و قطعات آثار فرهنگی-تاریخی را از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها، اماکن تاریخی و مذهبی و سایر اماکن که تحت حفاظت یا نظارت دولت است سرقت کند یا با علم به مسروقه بودن، اشیا مذکور را بخرد یا پنهان دارد، در صورتی که مشمول مجازات حد سرقت نگردد، علاوه بر استرداد آن، به حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود» (ماده ۵۵۹). بنابراین، خرید و پنهان داشتن اشیا و قطعات آثار فرهنگی-تاریخی بدون اطلاع از مسروقه بودن آن‌ها به دلیل نبود رکن روانی جرم و سوءنیت مرتکب، عمل مجرمانه و مستوجب مجازات نیست.

۴- صدور و خروج غیرمجاز یا قاچاق اشیا عتیقه و قطعات آثار تاریخی

پس از انقلاب به موجب تصویب‌نامه در مورد لغو قانون معافیت ورود و صدور اشیا عتیقه و آثار فرهنگی و هنری اصیل معتبر و آیین‌نامه اجرایی آن (مصوب ۱۳۵۸/۰۵/۰۱) هیئت وزیران دولت موقت جمهوری اسلامی «۱- قانون معافیت ورود و صدور اشیا عتیقه و آثار فرهنگی و هنری اصیل معتبر مورخ ۲ مرداد ۱۳۵۴ و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب (۱۳۵۴/۰۷/۲۸)، لغو و ورود و صدور اشیا عتیقه و آثار فرهنگی و هنری اصیل تابع مقررات عمومی صادرات و واردات و مشمول پرداخت کلیه حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض متعلقه می‌باشد. ۲- صدور هرگونه اشیا و آثار عتیقه و فرهنگی و هنری و علمی کماکان موکول به موافقت وزارت فرهنگ و آموزش عالی می‌باشد!».

در تاریخ ۱۳۵۸/۱۰/۲۲ نیز شورای انقلاب، تصویب‌نامه‌ای صادر کرد که به موجب آن:

«۱- صدور هرگونه اشیا عتیقه و هنری از کشور ممنوع است.

۲- صدور زر و سیم به هر شکل و مقدار و همچنین، اشیا ساخته شده از آن به استثنای

۱- گفتنی است که لغو قانون مصوب مجلس به موجب تصویب‌نامه توسط دولت، برخلاف اصل تفکیک قوا و غیرقانونی است.

زیورآلات متعارف با شئون همراه مسافر ممنوع است».

از این تاریخ به بعد، خروج و صدور آثار تاریخی منقول به خارج از کشور ممنوع شد، اما این تصویب‌نامه، ضمانت اجرای کیفری را برای این موضوع پیش‌بینی نکرده بود. به موجب ماده ۲۱ آیین‌نامه اموال فرهنگی، هنری و تاریخی نهادهای عمومی و دولتی مصوب سال ۱۳۸۱ «خروج موقت اموال فرهنگی، تاریخی و هنری درجه یک مشمول این آیین‌نامه برای شرکت در نمایشگاه‌های خارج از کشور پس از تأیید سازمان میراث فرهنگی کشور به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

تبصره ۱ اصلاحی ۱۳۹۷/۱۲/۰۵: خروج موقت اموال تاریخی، فرهنگی و هنری درجه دو و سه با موافقت سازمان میراث فرهنگی کشور انجام خواهد شد.

تبصره ۲ الحاقی ۱۳۹۷/۱۲/۰۵: مسئولیت خروج موقت و اخذ مجوز هیئت وزیران در خصوص اموال هنری با قدمت زیر صد سال که مالکیت آن با دولت (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی) است، با رعایت سایر قوانین و مقررات مربوط برای شرکت در نمایشگاه‌های خارج از کشور پس از اعلام و ثبت در سامانه سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری با وزارت مذکور می‌باشد».

برابر بند ه ماده ۱۰۴ قانون برنامه پنجم توسعه مصوب سال ۱۳۹۰ «تنظیم بازار داخلی موجب ممنوعیت صدور نمی‌گردد و صدور کلیه کالاها و خدمات به‌جز موارد زیر مجاز است:

- ۱- اشیای عتیقه و میراث فرهنگی به تشخیص سازمان میراث فرهنگی.
- ۲- اقلام خاص دامی، نباتی، خاک زراعی و مرتعی و گونه‌هایی که جنبه حفظ ذخایر ژنتیکی یا حفاظت تنوع زیستی داشته باشند، به تشخیص وزارت جهاد کشاورزی و سازمان حفاظت محیط زیست».

ماده ۵۶۱ قانون تعزیرات، خروج آثار تاریخی از کشور و شروع به این کار را جرم تلقی کرده است: «هرگونه اقدام به خارج کردن اموال تاریخی-فرهنگی از کشور هرچند به خارج کردن آن نینجامد، قاچاق محسوب و مرتکب علاوه بر استرداد اموال، به حبس از یک تا سه سال و پرداخت جریمه معادل دو برابر قیمت اموال موضوع قاچاق محکوم می‌گردد.

تبصره: تشخیص ماهیت تاریخی-فرهنگی به عهده سازمان میراث فرهنگی کشور می‌باشد».

قانون مجازات اخلاط‌گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۰۹/۱۹، برای خارج کردن اموال تاریخی-فرهنگی از کشور به صورت عمده، کلان یا فراوان که منجر به اختلال در نظام اقتصادی کشور شود یا به قصد ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران یا به قصد مقابله با آن صورت گیرد مجازات سنگین‌تری در نظر گرفته است. به موجب ماده ۱ این قانون «ارتکاب هر یک

از اعمال مذکور در بندهای ذیل جرم محسوب می‌شود و مرتکب به مجازات‌های مقرر در این قانون محکوم می‌شود: ...د- هرگونه اقدامی به قصد خارج کردن میراث فرهنگی یا ثروت‌های ملی اگرچه به خارج کردن آن نینجامد، قاچاق محسوب و کلیه اموالی که برای خارج کردن از کشور در نظر گرفته شده است، مال موضوع قاچاق تلقی و به سود دولت ضبط می‌گردد.

تبصره: قاضی ذیصلاح برای تشخیص عمده یا کلان یا فراوان بودن موارد مذکور در هریک از بندهای فوق‌الذکر علاوه بر ملحوظ نظر قرار دادن میزان خسارات وارده و مبالغ مورد سوءاستفاده و آثار فساد دیگر مترتب بر آن می‌تواند حسب مورد، نظر مرجع ذی‌ربط را نیز جلب نماید.

برابر ماده ۲ این قانون «هریک از اعمال مذکور در بندهای ماده ۱ چنانچه به قصد ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران یا به قصد مقابله با آن یا با علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام مزبور چنانچه در حد فساد فی‌الارض باشد، مرتکب به اعدام و در غیر این صورت به حبس از پنج سال تا بیست سال محکوم می‌شود و در هر دو صورت دادگاه به‌عنوان جزای مالی به ضبط کلیه اموالی که از طریق خلاف قانون به دست آمده باشد حکم خواهد داد. دادگاه می‌تواند علاوه بر جریمه مالی و حبس، مرتکب را به ۲۰ تا ۷۴ ضربه شلاق در انظار عمومی محکوم نماید.

تبصره ۱: در مواردی که اختلال موضوع هریک از موارد مذکور در بندهای شش‌گانه ماده ۱ حسب مورد عمده یا کلان یا فراوان نباشد، مرتکب به دو سال تا پنج سال حبس و ضبط کلیه اموالی که از طریق تخلف قانونی به دست آمده باشد به‌عنوان جزای نقدی محکوم می‌گردد.^۱

۱- تبصره ۲ ماده ۲: در مواردی که اقدامات مذکور در بندهای ماده ۱ این قانون از طرف شخص یا اشخاص حقوقی اعم از خصوصی یا دولتی یا نهادها یا تعاونی‌ها و غیر آن‌ها انجام گیرد، فرد یا افرادی که در انجام این اقدامات عالماً و عامداً مباشرت یا شرکت یا به‌گونه‌ای دخالت داشته‌اند، برحسب اینکه اقدام آن‌ها با قسمت اول یا دوم ماده ۲ این قانون منطبق باشد، به مجازات مقرر در این ماده محکوم خواهند شد و در این موارد، مدیر یا مدیران و بازرسان یا بازرسان و به‌طور کلی، مسئول یا مسئولین ذی‌ربط که به‌گونه‌ای از انجام تمام یا قسمتی از اقدامات مزبور مطلع شوند، مکلف‌اند در زمینه جلوگیری از آن یا آگاه ساختن افراد یا مقاماتی که قادر به جلوگیری از این اقدامات هستند، اقدام فوری و مؤثری انجام دهند و کسانی که از انجام تکلیف مقرر در این تبصره خودداری کرده یا با سکوت خود به تحقق جرم کمک کنند، معاون جرم محسوب و حسب مورد به مجازات مقرر برای معاون جرم محکوم می‌شوند.

تبصره ۳ ماده ۲: مجازات شروع به جرم موضوع قسمت اول این ماده، یک سال تا سه سال حبس و ۵۰۰ هزار تا ۵ میلیون ریال جزای نقدی و مجازات شروع به جرم موضوع قسمت اخیر این ماده، شش ماه تا دو سال حبس و ۲۵۰ هزار ریال تا ۲ میلیون و ۵۰۰ هزار ریال جزای نقدی و مجازات شروع به جرم موضوع تبصره ۱ این ماده، شش ماه تا یک سال و نیم حبس و ۲۰۰ هزار ریال تا ۱ میلیون ریال جزای نقدی است.

۵- جرائم مربوط به نمونه تقلبی آثار تاریخی

برابر ماده ۵۶۶ مکرر قانون تعزیرات الحاقی مصوب ۱۳۸۸/۰۳/۲۶، ساخت نمونه تقلبی آثار فرهنگی-تاریخی و معرفی، حمل یا نگهداری به قصد عرضه، قاچاق یا خرید و فروش آن‌ها ممنوع است؛ «هرکس نمونه تقلبی آثار فرهنگی-تاریخی اعم از ایرانی و خارجی را به جای اثر اصلی بسازد یا آن را به قصد عرضه، قاچاق یا فروش، معرفی، حمل یا نگهداری کند یا با آگاهی از تقلبی بودن اثر خریداری کند، به حبس از ۹۱ روز تا شش ماه و جزای نقدی معادل نصف ارزش اثر اصلی یا اخذ نظر کارشناس از سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری محکوم می‌شود. تبصره ۱- نمونه تقلبی به اشیایی اطلاق می‌گردد که در دوره معاصر ساخته شده و از حیث نقوش، خطوط، شکل، جنس، اندازه، حجم و وزن شبیه آثار فرهنگی-تاریخی اصیل بوده یا بدون آنکه نمونه اصلی وجود داشته باشد، به‌عنوان اثر فرهنگی-تاریخی اصیل معرفی شود و علامتی از سوی سازنده یا سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری برای تشخیص از اصل، روی آن حک نشده باشد». به موجب بند «و» ماده ۱ آیین‌نامه اموال فرهنگی، هنری و تاریخی نهادهای عمومی و دولتی مصوب سال ۱۳۸۱ نیز اموال تقلبی یا جعلی به اموالی گفته می‌شود که با سوءنیت از روی یک اثر فرهنگی-تاریخی و هنری خاص تقلید یا با استفاده از نقوش، خطوط و اشکال فرهنگی-تاریخی در دوره معاصر ساخته شده است.

«تبصره ۲- چنانچه شیء تقلبی نمونه اصلی نداشته باشد، ارزش آن به فرض وجود توسط کارشناسان سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری تعیین می‌گردد.

تبصره ۳- اشیای مکشوفه موضوع این ماده به نفع سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری ضبط می‌گردد. حکم این تبصره شامل اشیایی که قبل از لازم‌الاجرا شدن این قانون ضبط شده [است] نیز می‌گردد».

تبصره ۴ ماده ۲- مرتکبین جرائم موضوع این ماده و تبصره‌های ۱ تا ۳ آن و کلیه شرکا و معاونین هریک از جرائم مزبور علاوه بر مجازات‌های مقرر، حسب مورد به محرومیت از هرگونه خدمات دولتی یا انفصال ابد از آن‌ها محکوم خواهند شد.

تبصره ۵ ماده ۲- هیچ‌یک از مجازات‌های مقرر در این قانون قابل تعلیق نبوده و همچنین، اعدام و جزایهای مالی و محرومیت و انفصال دائم از خدمات دولتی و نهادها از طریق محاکم قابل تخفیف یا تقلیل نمی‌باشد.

تبصره ۶ ماده ۲- رسیدگی به کلیه جرائم مذکور در این قانون در صلاحیت دادسراها و دادگاه‌های انقلاب اسلامی است و دادسراها و دادگاه‌های مزبور در مورد جرائم موضوع ماده ۱ این قانون مکلف‌اند فوراً و خارج از نوبت رسیدگی نمایند.

طبق ماده ۵۶۸ قانون «در مورد جرائم مذکور در این فصل که به وسیله اشخاص حقوقی انجام شود، هریک از مدیران و مسئولان که دستوردهنده باشند، برحسب مورد به مجازات‌های مقرر محکوم می‌شوند.

تبصره: اموال فرهنگی-تاریخی حاصله از جرائم مذکور در این فصل تحت نظر سازمان میراث فرهنگی کشور توقیف و در کلیه مواردی که حکم به ضبط و استرداد اموال، وسایل، تجهیزات و خسارات داده می‌شود به نفع سازمان میراث فرهنگی کشور مورد حکم قرار خواهد گرفت.»

به موجب ماده ۵۶۷ قانون تعزیرات «در کلیه جرائم مذکور در این فصل، سازمان میراث فرهنگی یا سایر دوایر دولتی بر حسب مورد، شاکی یا مدعی خصوصی محسوب می‌شود». برابر ماده ۷۲۷ این قانون نیز جرائم مندرج در مواد ۵۵۸ تا ۵۶۶، جز با شکایت شاکی خصوصی تعقیب نمی‌شود و در صورتی که شاکی خصوصی گذشت کند، دادگاه می‌تواند در مجازات مرتکب تخفیف دهد یا با رعایت موازین شرعی از تعقیب مجرم صرف نظر کند. گفتنی است که تعرض و آسیب به اموال فرهنگی-تاریخی، آسیب به فرهنگ، تاریخ و هویت یک ملت است و به موجب بند ۸ ماده ۸ قانون مدیریت خدمات کشوری نیز حفاظت از میراث فرهنگی از جمله امور حاکمیتی است و آثار و بناهای تاریخی، یا عمومی و دولتی هستند یا اینکه این آثار در اختیار اشخاص خصوصی قرار دارند که در این حالت نیز به واسطه ارزشمند بودن و ثبت در فهرست آثار ملی، حیثیت عمومی یافته‌اند. از این رو باید جرائم علیه میراث فرهنگی در زمره جرائم عمومی و گذشت‌ناپذیر باشد نه جرائم خصوصی و قابل گذشت و با گذشت وزارت میراث فرهنگی، قرار موقوفی تعقیب درباره آن‌ها توسط دادگاه صادر نشود یا دادگاه، مجازات مرتکب را تخفیف ندهد و امکان پیگرد مرتکبان آن صرف نظر از شکایت یا عدم شکایت شاکی خصوصی فراهم شود (کامیار، ۱۳۸۳: ۲۰۵).

نتیجه‌گیری

هنگامی که اثر فرهنگی-تاریخی به عنوان اثر ملی شناخته شد و حفاظت از آن بر عهده دولت قرار گرفت، باید برای حمایت از آن در برابر انواع تعرض، ضمانت اجراهای اداری، مدنی و کیفری مناسبی پیش‌بینی کرد. در دوره مشروطه، قانون مجازات عمومی مصوب سال ۱۳۰۴ تنها به مسئولیت کیفری و مدنی تخریب آثار ملی اشاره کرد و به موضوع تملک، معامله یا مرمت غیرمجاز آن‌ها توجه نکرد. قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب سال ۱۳۰۹ و نظام‌نامه آن نیز آسیب زدن و تخریب آثار ملی، اقدام به عملیاتی در مجاورت آن‌ها که سبب تزلزل بنیان یا تغییر صورت آن‌ها شود، تملک، تصرف، خرید و فروش و معامله غیرمجاز نسبت به مصالح و مواد متعلق

به آثار ثبت شده در فهرست آثار ملی، مرمت و تجدید بنای بدون مجوز دولت آثار غیرمنقول، فروش و خرید اثر ملی منقول بدون اطلاع وزارت میراث فرهنگی، حفاری غیرمجاز و قاچاق آثار منقول را جرم شمرد و برای این اقدامات، مسئولیت مدنی نیز پیش‌بینی کرد.

ماده واحده قانون الحاق ماده ۱۲۷ مکرر به قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۴۷/۰۴/۰۶، هم مجازات جرائم یادشده در مواد ۶ و ۱۶ قانون راجع به حفظ آثار ملی را تشدید کرد و آن‌ها را از جزای نقدی به حبس تبدیل کرد و هم به جرائم تازه‌ای در حوزه میراث فرهنگی اشاره کرد که عبارت‌اند از سرقت اشیا و مصالح و قطعات آثار ملی و تاریخی از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها یا اماکن تاریخی و مذهبی یا دیگر اماکن تحت حفاظت دولت، تجاوز به اراضی و تپه‌ها و اماکن تاریخی که در فهرست آثار ملی ثبت شده است و خرید و فروش اشیای عتیقه بدون گرفتن پروانه از وزارت فرهنگ و هنر. همچنین، این قانون آغاز به ارتکاب جرم خروج غیرمجاز اشیای عتیقه را در حکم ارتکاب این جرم قلمداد کرد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۰۵/۱۸، مواد ۴۶ و ۴۷ خود را به جرائم مربوط به میراث فرهنگی اختصاص داد. این مواد عمدتاً همان جرائم و مجازات یادشده در ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی را تکرار و در برخی موارد، حداقل و حداکثر برخی مجازات‌ها را کاهش داد. همچنین، این قانون، برای نخستین بار به جرم و مجازات وارد کردن خرابی نسبت به خطوط و نقوش و آثار مذهبی، تاریخی و ملی یا به اشیایی که برای نفع عموم یا تزیین اماکن مقدسه یا ملی نصب شده است، اشاره کرد.

اکنون مواد ۵۵۸ تا ۵۶۸ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲ به جرائم علیه میراث فرهنگی اختصاص دارد. این مواد عمدتاً همان جرائم و مجازات یادشده در مواد ۴۶ و ۴۷ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۶۲ را تکرار (مواد ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۲ و ۵۶۹) و در برخی موارد، حداقل و حداکثر مجازات را افزایش داده (ماده ۵۶۱ و تبصره ۲ ماده ۵۶۲) و جرایم تازه‌ای (ماده ۵۶۶) را نیز در این حوزه وضع کرده است.

با توجه به قانون تعزیرات سال ۱۳۷۵، جرائم علیه میراث فرهنگی را می‌توان به تعرض به آثار تاریخی غیرمنقول و منقول دسته‌بندی کرد. تعرض به آثار تاریخی غیرمنقول شامل تخریب این آثار، انجام دادن عملیات سبب تزلزل در بنیان آثار یا تخریب آن‌ها، مرمت، تعمیر، تغییر، تجدید و توسعه بناها یا تزیینات اماکن فرهنگی-تاریخی، تغییر چگونگی استفاده از ابنیه، اماکن و محوطه‌های مذهبی-فرهنگی و تاریخی، تجاوز به اراضی، تپه‌ها و اماکن تاریخی و مذهبی و انتقال غیرمجاز اموال فرهنگی-تاریخی غیرمنقول می‌شود. ارتکاب اعمال یادشده منجر به مسئولیت کیفری و مدنی مرتکب خواهد شد.

جرم بودن فروش و خرید اثر ملی منقول بدون اطلاع وزارت میراث فرهنگی یادشده در ماده ۹ قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب سال ۱۳۰۹، در ماده ۱۲۷ مکرر قانون مجازات عمومی اصلاحی ۱۳۴۷/۰۴/۰۶، قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۶۲ و قانون تعزیرات سال ۱۳۷۵ بیان نشده است. بنابراین، اکنون در قوانین کیفری مربوط به میراث فرهنگی چنین جرمی وجود خارجی ندارد، اما برای نخستین بار، برابر ماده ۵۶۵ قانون تعزیرات، انتقال اموال فرهنگی-تاریخی غیرمنقول ثبت شده با علم و اطلاع از ثبت آن به اشخاص خصوصی جرم‌انگاری شده است که به نظر می‌رسد اموال فرهنگی-تاریخی غیرمنقول عمومی و دولتی را نیز دربرمی‌گیرد.

گاه آثار تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی توسط مالک یا متصرف دولتی، غیردولتی یا خصوصی آن رها می‌شود و مورد رسیدگی و مراقبت قرار نمی‌گیرد. این موضوع منجر به تخریب و ویرانی آن‌ها می‌شود. برای جلوگیری از این موضوع بهتر است برای رها کردن و عدم رسیدگی و مراقبت از آثار تاریخی توسط چنین مالکان و متصرفانی، به عنوان ترک فعل، به موجب قانون مجازات اداری یا کیفری پیش‌بینی شود.

برابر ماده ۵۶۹ این قانون «در کلیه موارد این فصل در صورتی که ملک مورد تخریب، ملک شخصی بوده و مالک از ثبت آن به عنوان آثار ملی بی‌اطلاع باشد، از مجازات‌های مقرر در مواد فوق معاف خواهد بود». به موجب ماده ۳ قانون راجع به حفظ آثار ملی، ثبت اثر متعلق به مالک خصوصی در فهرست آثار ملی توسط وزارت میراث فرهنگی منوط به اخطار به مالک و رسیدگی به اعتراض وی توسط وزارتخانه یادشده است. اثبات اطلاع مالک از ابلاغ ثبت آن به عنوان اثر ملی بر عهده وزارت میراث فرهنگی از راه ارائه نامه ابلاغ یا آگهی در جراید خواهد بود. تخریب اثر ثبت شده متعلق به مالک خصوصی توسط اشخاص ثالث و اظهار بی‌اطلاعی از ثبت اثر، وی را از مجازات معاف نمی‌کند.

در قانون تعزیرات، جرائم مربوط به تعرض به آثار تاریخی منقول نیز عبارت‌اند از حفاری و کاوش غیرمجاز برای به دست آوردن اموال فرهنگی-تاریخی، خرید و فروش و عدم تحویل آن‌ها، جرائم مربوط به دستگاه فلزیاب شامل ساخت، خرید و فروش، نگهداری، تبلیغ و استفاده از هرگونه دستگاه فلزیاب و نیز ورود آن به کشور بدون مجوز از وزارت میراث فرهنگی، سرقت، خرید، پنهان داشتن و قاچاق اشیای عتیقه و مصالح و قطعات آثار تاریخی، صدور و خروج غیرمجاز یا قاچاق آن‌ها و جرائم مربوط به نمونه تقلبی آثار تاریخی شامل ساخت، معرفی، حمل یا نگهداری به قصد عرضه، قاچاق یا خرید و فروش آن‌ها. گفتنی است که قانون مجازات اخلاص‌گران در نظام اقتصادی کشور مصوب سال ۱۳۶۹ نیز برای خارج کردن اموال تاریخی-فرهنگی از کشور به صورت عمده، کلان یا فراوان که منجر به اخلاص در نظام اقتصادی کشور شود یا به قصد ضربه

زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران یا به قصد مقابله با آن صورت گیرد، مجازات سنگین تری در نظر گرفته است.

سرانجام گفتنی است که به موجب ماده ۵۶۷ قانون تعزیرات، در همه جرائم یادشده در این فصل، سازمان میراث فرهنگی یا دیگر دواير دولتی برحسب مورد، شاکی یا مدعی خصوصی شمرده می‌شوند. برابر ماده ۷۲۷ این قانون نیز جرائم مندرج در مواد ۵۵۸ تا ۵۶۶ جز با شکایت شاکی خصوصی تعقیب نمی‌شود و در صورتی که شاکی خصوصی گذشت کند، دادگاه می‌تواند در مجازات مرتکب، تخفیف دهد یا با رعایت موازین شرعی از تعقیب مجرم صرف نظر کند. گفتنی است که تعرض و آسیب به اموال فرهنگی-تاریخی، آسیب به فرهنگ، تاریخ و هویت ملت است و به موجب بند ط ماده ۸ قانون مدیریت خدمات کشوری نیز حفاظت از میراث فرهنگی از جمله امور حاکمیتی است. از این رو باید جرائم علیه میراث فرهنگی در زمره جرائم عمومی و گذشت‌ناپذیر باشد نه جرایم خصوصی و قابل گذشت و با گذشت وزارت میراث فرهنگی، قرار موقوفی تعقیب درباره آن‌ها توسط دادگاه صادر نشود یا دادگاه مجازات مرتکب را تخفیف ندهد.

کتابنامه

رضایی‌راد، مجتبی، تجری مؤذنی، زهرا و اسمعیلی، علی اکبر (۱۴۰۱). مهم‌ترین مصادیق جرائم علیه میراث فرهنگی و تاریخی در سیاست کیفری ایران، فصلنامه فقه جزایی تطبیقی، دوره ۲، شماره ۵.

شادنوش، امیرحسین (۱۳۹۵). دادرسی اداری در حوزه میراث فرهنگی، تهران: مجد.

شکری، رضا (۱۳۸۲). جرائم علیه میراث (آثار) فرهنگی، تاریخی، نشریه دادرسی، شماره ۳۹.

عبدلی، غلامرضا (۱۳۹۶). بررسی جرائم میراث فرهنگی در حقوق ایران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود.

فتاحی، سیدمحسن (۱۳۹۶). مبانی فقهی جرم‌انگاری با تطبیق بر جرائم علیه میراث فرهنگی در حوزه مباحث شرعی، تهران: نگاه معاصر.

فروغی، فضل‌الله و غنی، کیوان (۱۳۹۴). جنایات جنگی علیه میراث فرهنگی در مخاصمات مسلحانه سوریه، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دوره ۲، شماره‌های ۴ و ۵.

قربانی درزی محله، رحمان و جعفری، محمدحسین (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی مبانی جرائم مرتبط با میراث فرهنگی در حقوق ایران و انگلیس، اولین همایش بین‌المللی فقه و حقوق، وکالت و علوم اجتماعی.

کامیار، غلامرضا (۱۳۸۳). تخریب آثار فرهنگی-تاریخی توسط اشخاص حقوقی، مجلس و

راهبرد، شماره ۴۴.

کریمی، موسی و شاکری، یاسر (۱۳۹۹). ارزیابی رویکردهای حاکم بر جرم‌انگاری جرائم علیه میراث فرهنگی در زمان مخاصمات مسلحانه: از کاربرد غیرنظامی تا ارزش فرهنگی، دوفصلنامه تمدن حقوقی، دوره ۳، شماره ۷.

کلانتری، کیومرث، خدابخشی پالندی، حسن و عرفانی‌فر، امیر (۱۳۹۶). نقش شاکی خصوصی و دادستان در جرائم علیه میراث تاریخی و فرهنگی، پژوهش‌های حقوقی، دوره ۱۶، شماره ۳۱.

گلدوزیان، ایرج (۱۳۹۸). محشای قانون مجازات اسلامی، تهران: مجد.

نصیرزاده، بهناز، عبداللهی، محسن و سایبانی، علیرضا (۱۳۸۸). بررسی حمایت کیفری از اموال فرهنگی در حقوق ایران، دوفصلنامه تخصصی دانش مرمت و میراث فرهنگی، سال ۴، شماره

۴.

